

Marta WRZEŚNIEWSKA-PIETRZAK

NAUCZYCIEL „NOWYCH SŁÓW”

Ogólnopolska konferencja naukowo-artystyczna
„Jan Paweł II – Odnawiciel Mowy Polskiej”, Poznań, 2-3 VI 2009

W dniach 2-3 czerwca 2009 roku w Poznaniu odbyła się ogólnopolska konferencja naukowo-artystyczna „Jan Paweł II – Odnawiciel Mowy Polskiej”, zorganizowana przez Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu oraz Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Miała ona uczcić trzydziestą rocznicę pierwszej pielgrzymki Ojca Świętego Jana Pawła II do Polski; stanowiła również kontynuację obchodów dziewięćdziesięciolecia Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza (Jan Paweł II należy do grona osobistości, które otrzymały doktorat honoris causa tego uniwersytetu). Honorowy patronat nad konferencją objęli Prymas Polski Józef Kardynał Glemp oraz Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Lech Kaczyński. Chociaż z powodu licznych obowiązków nie mogli przybyć, niezwykle przychylnie odnieśli się do tej inicjatywy, co znalazło odzwierciedlenie w nadesłanych pismach.

Kilka miesięcy przed konferencją, właśnie z okazji trzydziestej rocznicy pierwszej pielgrzymki Ojca Świętego do Polski, organizatorzy ogłosili konkurs plastyczny i literacki adresowany do uczniów szkół ponadgimnazjalnych z całej Polski, w którym mieli oni wypowiedzieć się na temat wpływu myśli Jana Pawła II na świadomość młodego człowieka. Wyniki tego konkursu ogłoszono

pierwszego dnia konferencji, a nagrodzone i wyróżnione prace literackie i plastyczne włączono do wydanej z okazji konferencji książki *Promieniowanie ojcostwa. Jan Paweł II w oczach kilku pokoleń Polaków*¹. W publikacji tej zawarte zostały nie tylko wypowiedzi licealistów, lecz również teksty pisane przez przedstawicieli świata kultury i mediów.

Konferencję „Jan Paweł II – Odnawiciel Mowy Polskiej” zaplanowano jako przedsięwzięcie skierowane do szerszego niż tylko naukowcy kręgu odbiorców. Jej głównym adresatem była młodzież ponadgimnazjalna, a także mieszkańcy Poznania. Dlatego też oprócz wystąpień referentów zorganizowano imprezy o charakterze artystycznym. Wśród nich wymienić trzeba wystawę prac plastycznych nadesłanych na wspomniany konkurs. Inna wystawa prezentowała odnowicieli i krzewicieli piękna mowy polskiej. Do dziś cieszy się ona zainteresowaniem. Największą natomiast wystawą była fotograficzna prezentacja pielgrzymek Ojca Świętego Jana Pawła II do Polski zatytułowana „Gaude Mater Polonia”, wystawa nietypowa, w której obraz dopeł-

¹ Zob. *Promieniowanie ojcostwa. Jan Paweł II w oczach kilku pokoleń Polaków*, red. S. Mikołajczak, J. Sławek, M. Wrześniewska-Pietrzak, Wydawnictwo WiS, Poznań 2009.

niony został słowem – fotografiom towarzyszyły fragmenty przemówień i homilii Ojca Świętego wygłoszonych podczas tych pielgrzymek.

Konferencję ubogacił przegląd filmów dokumentalnych, ukazujących postać Ojca Świętego Jana Pawła II, zatytułowany Dni Filmu Papieskiego. W czasie jego trwania pokazane zostały następujące obrazy: Andrzeja Trzosa-Rastawieckiego *Pielgrzym* i *Credo*, Mirosława Chrzanowskiego *Ojciec Święty Jan Paweł II w Polsce* oraz *Pójdź za mną* Wandy Różyckiej-Zborowskiej. Na zakończenie Dni Filmu Papieskiego pokazano film *Duśka* wyreżyserowany także przez Wandę Różycką-Zborowską, w którym ukazano życie tytułowej bohaterki Wandy Póltawskiej, przyjaciółki Ojca Świętego, autorki wydanej ostatnio książki *Beskidzkie rekolekcje. Dzieje przyjaźni księdza Karola Wojtyły z rodziną Póltawskich*².

Referaty przygotowane przez językoznawców i literaturoznawców przeplatały się ze słowami Ojca Świętego przywoływanymi przez wybitnych polskich aktorów: Jerzego Zelnika, Zbigniewa Grochala, Aleksandra Machalicę, Dorotę Segdę i Adama Woronowicza. Przedstawili oni wybrane fragmenty artystycznych i homiletycznych tekstów Ojca Świętego w ramach projektu pod tytułem *Verba Sacra* reżyserowanego przez Przemysława Basińskiego.

Atmosferę wspomnieniową stworzyli organizatorzy rozpoczynając konferencję od projekcji filmu Trzosa-Rastawieckiego *Pielgrzym* i przypominając tym samym najważniejsze chwile pierwszej pielgrzymki Ojca Świętego do Polski, które zawarte zostały w filmie Trzosa-Rastawieckiego *Pielgrzym*. Emocje uczestników pamiętających te chwile, a także wzruszenie widoczne u osób, które wydarzeń tych pamiętać nie mogły, pokazały, jak

mocno Ojciec Święty zapisał się w świadomości zebranych. Po projekcji filmu nastąpiło rozstrzygnięcie konkursów literackiego i plastycznego, następnie zaś uczestnicy konferencji udali się na plac Mickiewicza, gdzie poznańscy cukiernicy zaprezentowali najdłuższą kremówkę papieską, mierzącą trzysta pięćdziesiąt metrów. Spróbować jej mogli wszyscy, również mieszkańcy Poznania.

Obrady naukowe rozpoczęło wystąpienie prof. dr. hab. Stanisława Mikołajczaka (z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), który przedstawił wyniki ankiety dotyczącej wpływu Ojca Świętego Jana Pawła II na język polski przeprowadzonej wśród profesorów językoznawców. Podkreślił on między innymi, że część ankietowanych zauważyła istotny wpływ Jana Pawła II na język polski, zwłaszcza w aspekcie uwolnienia go z oków nowomowy. Swoistą kontynuację pierwszego referatu stanowił tekst prof. dr. hab. Bogdana Walczaka (z UAM), który w swym wystąpieniu potwierdził słuszność nazywania Ojca Świętego Odnowicielem Mowy Polskiej.

Po wysłuchaniu dwóch tekstów artystycznych Karola Wojtyły zaprezentowanych przez Jerzego Zelnika i Zbigniewa Grochala, prof. dr. hab. Bożena Chrzastowska (z UAM) w referacie „«Pieśni przeczucia» – juvenilia poetyckie Karola Wojtyły” omówiła młodzieńczą twórczość przyszłego Papieża i jej odmiennosc od późniejszych tekstów autora. Referentka zaznaczyła, że wczesne utwory decyzją samego Wojtyły nie zostały opublikowane wraz z pozostałym dorobkiem, a także wskazała na najważniejsze cechy wczesnej twórczości poety, wśród których wymieniła: odniesienia do różnych konwencji literackich, w tym staropolskiej (do Kochanowskiego), romantycznej (do Mickiewicza, Słowackiego, Norwida) i młodopolskiej (do Kasprowicza i Wyspiańskiego); korzystanie z trudnych form wersyfika-

² Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2009.

cyjnych, takich jak sonet i oktawa; radość twórczą, bogatą wyobraźnię i emocjonalność oraz czerpanie z trzech źródeł: kultury judaistycznej, greckorzymskiej i chrześcijańskiej, dopełnianych przez elementy słowiańskie widoczne również w stosowaniu archaizmów językowych. Profesor Chrzastowska zwróciła uwagę, iż właśnie forma jest tym elementem, który odróżnia wczesną twórczość Wojtyły od jego dojrzałej „poezji myśli”. Konkluzja referatu tłumaczy tytuł wystąpienia; referentka bowiem dowodziła, że wczesne utwory Wojtyły niejako zapowiadały jego kapłańskie powołanie, były tytułowymi „pieśniami przeczucia”.

Swego rodzaju kontynuację wystąpienia profesor Chrzastowskiej odczytać można było w referacie o motywie słowa w twórczości Karola Wojtyły i Jana Pawła II przedstawionym przez prof. dr hab. Mirosławę Ołdakowską-Kuflową (z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II). Wskazała ona na niezwykle stosunek Wojtyły do słowa; według referentki świadomością mocy słowa wyprzedzał on nurt badań filozoficznych dotyczących sprawczej funkcji języka zapoczątkowanych przez Johna L. Austina. Profesor Ołdakowska-Kuflowa ukazała, że w tekstach Wojtyły słowo kojarzone jest często ze Słowem Boga. Wcielenie Słowa stanowi spełnienie Bożej obietnicy i dokonuje się poprzez obecność Chrystusa w Eucharystii. Słowo Boże może też uobecniać się przez ludzi naśladowujących Jezusa (jak św. Franciszek), jest Nim także Księga Objawienia (Stary i Nowy Testament). Referentka podkreśliła, że według Wojtyły poeta wezwany jest do głoszenia Dobrej Nowiny, a poezja przyszłego Papieża ujawnia pragnienie spełnienia tej misji. Podobnie jak profesor Chrzastowska, referentka stwierdziła, iż z młodszej twórczości Karola Wojtyły można odczytać jego pragnienie posługi kapłańskiej. Dodała przy tym, że

sam Wojtyła chciał ją wypełniać jako artysta słowa, mimo że decyzja o kapłaństwie wpisana już była we wczesne jego utwory.

W dalszej części konferencji referat przedstawił prof. dr hab. Kazimierz Ożóg (z Uniwersytetu Rzeszowskiego), który zwrócił uwagę odbiorców na retorykę tekstów Ojca Świętego, a ks. prof. dr hab. Paweł Bortkiewicz (z UAM) poświęcił swe wystąpienie rozumieniu suwerenności narodu poprzez język i kulturę w oparciu o przesłanie Ojca Świętego wygłoszone w Gnieźnie w 1979 roku.

Ks. dr Maciej Szczepaniak (z UAM) zaprezentował niezwykle interesujący referat „Poemat współczesności Jana Pawła II”. W swoim wystąpieniu przekonująco ukazał świadome wykorzystanie przez Ojca Świętego oddziaływania mediów na współczesnego człowieka. Jak wskazał referent, „poemat współczesności” Jana Pawła II to nie „dłuższy utwór, zwykle wierszowany o charakterze epickim lub lirycznym”, ale bogactwo apostołskiej działalności, również słownej. Ksiądz Szczepaniak podkreślał, iż istotą tego „poematu” była piękna mowa polska przekazywana przez środki społecznej komunikacji. Zwrócił on uwagę, że choć przekaz Jana Pawła II nierzadko był wypaczany przez mass media, to jednak nie pozbawiło to słów Ojca Świętego mocy oddziaływania. Referent wykazał, iż dzięki środkom społecznego przekazu Kościół odnalazł w Janie Pawle II prawdziwego świadka, swego rodzaju ikonę czy też swoje odbicie. Papież bowiem był jednym z ważniejszych bohaterów opowiadania o Chrystusie pod koniec dwudziestego wieku, stał się – mówiąc słowami referenta – „ucieleśnieniem chrześcijańskich wartości rodem z epickich poematów”.

Dr Małgorzata Rybka, dr Jolanta Sławek oraz dr Marta Wrześniewska-Pietrzak (reprezentujące UAM) przedstawiły chrześcijańskie rozumienie wolności

obecne w tekstach homiletycznych Jana Pawła II. Ukazały wyraźnie, jak bardzo różni się potoczne rozumienie wolności od jej rozumienia prezentowanego w homiliach Ojca Świętego, w których niewola może oznaczać wolność, a źle pojęta wolność może stanowić zniewolenie.

Na zakończenie pierwszego dnia konferencji prof. dr hab. Stanisław Gajda (z Uniwersytetu Opolskiego) przybliżył „osobowość językową” Jana Pawła II, analizując możliwość oddziaływania języka Ojca Świętego na język polski.

Drugiego dnia konferencji teksty Jana Pawła II i Karola Wojtyły recytowane były przez Dorotę Segdę i Adama Woronowicza. Najmocniej w pamięci utrwalił się fragment jednego z częściowo cytowanych dramatów Wojtyły *Przed sklepem jubitera*, w którym aktorzy wcielili się w parę dorosłych ludzi szukających na nowo sensu miłości małżeńskiej.

Ks. prof. dr hab. Wiesław Przyczyna (z Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie), rozpoczynając w drugim dniu obrady, ukazał homilie Ojca Świętego jako środek upowszechniania piękna języka ojczystego, natomiast prof. dr hab. Marian Kucała (z Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi) zanalizował powtórzenia w homiliach Jana Pawła II.

Tego dnia niezwykle ciekawy referat wygłosił też prof. dr hab. Krzysztof Dybciak (z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), przedstawiając drogę do prostoty i jasności, którą przeszedł Wojtyła w swej twórczości artystycznej, homiletycznej i publicystycznej. Jak mówił referent, ta swoista ewolucja pisarska Wojtyły może być traktowana jako doskonalenie umiejętności komunikacyjnych, chęć zbliżenia się do czytelnika, ułatwienia przekazu, którego istotą miało być dawanie świadectwa.

Prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz (z UKSW), nie mogąc osobiście wystą-

pić na konferencji, poprosił o odczytanie swojego tekstu na temat wychowawczej funkcji słowa ujawniającej się w kontaktach Jana Pawła II z niechrześcijanami. Z jednej strony zauważył, że postulat nowego spojrzenia na niechrześcijan „ze środka” katolickiej teologii był postulatem wychowawczym, z drugiej natomiast ukazał Jana Pawła II jako nauczyciela „nowych słów” o wyznawcach innych religii – słów życzliwości, otwartości, odwagi, zrozumienia. Profesor Sakowicz podkreślał, że Jan Paweł II przywracał słowom ich tożsamość i wartość, a także nakazywał wzorować się na życiodajnych, a przez to „życiorodnych” słowach Jezusa. Słowa Jana Pawła II, dla których wzorem były Słowa Trójjedynego Boga, wychowywały chrześcijan nie tylko do dialogu międzyreligijnego czy międzykulturowego, lecz także międzyludzkiego.

Dr Agnieszka Krygier-Łączkowska (z UAM) w swym wystąpieniu przeciwstawiła język Jana Pawła II nowomowie, zwracając szczególną uwagę na nadawanie znaczenia słowom, znaczenia nie rzadko zakłamanego. Natomiast prof. dr hab. Maria Wojtak (z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) w referacie „Tekstowe ułamki i odnowicielska moc kolekcji w kalendarzu 2009 z Janem Pawłem II” scharakteryzowała wyznaczniki papieskiego przekazu i rolę Jana Pawła II w przeobrażaniu ojczystej mowy. Swoje rozważania oparła na popularnym kalendarzu, w którym zebrano wypowiedzi Papieża, należące do różnych gatunków, o charakterze zarówno mowy uroczystej, jak i zwykłej. Ich spoiwem jest funkcja przekazu chrześcijańskiej wizji świata. Ponadto mogą być one dla odbiorcy wzorcem pięknych (odnoszących się do stylu wysokiego) zachowań językowych adekwatnych do sytuacji.

Ks. prof. dr hab. Marek Lis (z Uniwersytetu Opolskiego) poddał dyskusji sposób postrzegania piękna języka Ojca

Świętego w mediach. Zastanawiał się, czy piękny język wyróżniający Jana Pawła II stanowił wartość w komunikacji medialnej, czy też traktowany był w kategoriach atrakcji.

Prof. dr hab. Jarosław Różański OMI (z UKSW) podkreślał, że Ojciec Święty traktował misyjność nie jako zadanie lub powinność, ale jako najgłębszą rację istnienia Kościoła. Wskazywał, iż specyfika takiego rozumienia misji wyrasta z zastosowania w teologii filozoficznego myślenia personalistycznego. To personalistyczne uzasadnienie działalności misyjnej Kościoła łączyło, według księdza Różańskiego, ukierunkowanie misji nie tylko ku granicom geograficznym, ale również kulturowym. Jan Paweł II wprowadził do misjologii nowe koncepcje i nowy, personalistyczny język oraz nowatorską terminologię.

Prof. dr hab. Anna Pajdzińska (z UMCS) skupiła się na perswazyjności charakterystycznej dla tekstów homiletycznych Jana Pawła II, wyrastającej z nakazu ewangelicznego „Idźcie i nauczajcie” (por. Mt 28, 19). Zdaniem referentki perswazyjność tę rozumieć trzeba jako neutralny pod względem etycznym aspekt posługiwania się językiem. Profesor Pajdzińska omówiła najważniejsze uniwersalne środki perswazyjne występujące w homiliach Jana Pawła II, w tym emocjonalizację odbioru (np. emocjonalizmy leksykalne, konotacje semantyczne, figury i tropy stylistyczne) oraz tworzenie wspólnoty świata i języka (poprzez „my” inkluzyjne, formy czasownikowe, zaimki, nazwy wartości, antywartości). Referentka podkreślała, że Jan Paweł II swoich słuchaczy traktował z szacunkiem, podmiotowo, starał się ożywić ich samodzielność i pobudzić do aktywnego odbioru swojego przesłania.

Prof. dr hab. Bożena Matuszczyk (z Uniwersytetu Gdańskiego) poświęciła uwagę wartości słowa w nauczaniu

Jana Pawła II, natomiast dr Anna Kozłowska (z Uniwersytetu Warszawskiego) skoncentrowała się na zagadnieniu relacji między językiem poetyckim Karola Wojtyły a tradycją romantyków. Ostatni referat wygłosiła prof. dr hab. Anna Grzegorzczak (z UAM), która naświetliła problem rozumienia fenomenologii przez Jana Pawła II.

Konferencję zakończył wykład dr Wandy Póltawskiej (byłego pracownika Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie i członka Papieskiej Akademii Życia oraz Papieskiej Akademii do spraw Rodziny), który miał być poświęcony Karolowi Wojtyłce jako obrońcy piękna i wolności, jednak pod wpływem wysłuchanych referatów doktor Póltawska swoją wypowiedź poświęciła ukazaniu wielkości osoby Ojca Świętego, jego niespotykanej relacji do drugiego człowieka, miłości do niego i do Boga. Artystyczne zwieńczenie konferencji stanowił występ Chóru Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu pod dyrekcją prof. Przemysława Pałki.

Podsumowując, trzeba podkreślić, że szeroko zakrojony plan wspomnienia, przypomnienia i w pewnym sensie uobecnienia osoby Ojca Świętego organizatorzy wypełnili, tworząc przekaz polisensoryczny, odwołujący się do wzroku i słuchu (a nawet smaku). Swoistym potwierdzeniem potrzeby przygotowania tej konferencji były nie tylko opinie jej uczestników, lecz również liczba kilku tysięcy osób zainteresowanych transmisją internetową. W połowie listopada bieżącego roku ukazał się pokonferencyjny tom z tekstami popularnymi *Jan Paweł II – Odnawiciel Mowy Polskiej*³. Organizatorzy zapowiadają, że na początku roku zostanie wydana publikacja naukowa.

³ Red. S. Mikołajczak, M. Wrześniewska-Pietrzak, Wydawnictwo WiS, Poznań 2009.